

„AŽ SE NEZTRATÍ JMÉNO.“ JMÉNA A POJMENOVÁVÁNÍ U BULHARSKÝCH ČECHŮ¹

LENKA J. BUDILOVÁ

„So that the name won't be lost.“ Names and naming among the Bulgarian Czechs

Abstract: This article deals with naming practices among the Czechs who lived in the first half of 20th century in two Bulgarian villages – Vojvodovo and Belinci. It is based on fieldwork carried out among the people who migrated in 1950 from Bulgaria and settled in several towns and villages in South Moravia (region of Mikulov and Valtice), and their descendants. Naming practices of the Bulgarian Czechs are analyzed in relation to naming strategies of the Bulgarians in the given period, and it is argued that the role that was fulfilled by surnames among the Czechs was fulfilled by first names among the Bulgarians. Relationship between the naming strategies and ideas about kinship and gender are discussed further.

Key words: Bulgarian Czechs, names, naming, Vojvodovo, Belinci.

Následující text se bude zabývat systémem pojmenovávání a některými aspekty osobních jmen u bulharských Čechů, kteří žili v 1. polovině 20. století v obci Vojvodovo v severozápadním a v obci Belinci ve východním Bulharsku.² Vycházím přitom z dat z terénního výzkumu na jižní Moravě v obcích, kde žijí přesídlenci z Bulharska a jejich potomci, a také v samotném Vojvodovu a Belincích. Terénní výzkum uskutečňuji od srpna roku 2006 a data čerpám zejména z neformálních rozhovorů s přesídlenci z Bulharska a s jejich potomky, dále z genealogické mapy obyvatel Vojvodova a Belinců, kterou s jejich pomocí rekonstruuji.

¹ Text je dílčím výstupem projektu GAČR č. P405/10/0471.

² V mezidobí od odevzdání tohoto textu do jeho publikace byly některé materiály vztahující se k problematice jmen u bulharských Čechů obsažené v tomto textu publikovány také knižně (Budilová 2011).

Osobní jména, způsoby pojmenovávání a praktiky, které je obklopují, představují pro sociální vědce bohatý materiál: obvykle totiž souvisejí s tím, jaké představy o světě, člověku a společnosti dané společenství sdílí. Jména přitom nelze považovat za pouhá slova, často totiž nejen „říkají“, ale také „konají“, nejen vyjadřují, ale také vytvářejí sociální vztahy (vom Bruck – Bodenhorn 2006: 5). Jménům se tak často přiznává reálná existence a moc ovlivňovat jejich nositele co do osudu, zdraví či charakterových vlastností (Krāsteva-Blagoeva 1999: 66). S předáváním jmen mimo jiné souvisí také problematika výběru jména, jeho tabuizace, obřadu křtu či slavení svátků (Bialor 1967; Krāsteva-Blagoeva 1999). Velké antropologické téma představují jména vyjadřující vztah jednotlivce k někomu jinému (například teknonyma) a jejich souvislost s příbuzenským systémem či „genealogickou amnézií“ dané společnosti (Lévi-Strauss 1996: 234–245; Geertz – Geertz 1964).

V sociální antropologii se pojmenovávání vždy dostávalo pozornosti především jakožto klasifikačnímu systému souvisejícímu se sociální organizací a ideologií daného společenství (srov. např. Geertz – Geertz 1964; Bialor 1967). V tomto duchu tvrdil Claude Lévi-Strauss, že krajními typy osobních jmen, mezi nimiž může existovat celá řada přechodů, jsou jména jakožto jakési *identifikační známky*, které „podle určitého pravidla dotvrzují příslušnost *pojmenovávaného* jednotlivce k určité předem dané třídě“, a jména jako „svobodný výtvar jednotlivce, který *pojmenovává* a který prostřednictvím *pojmenovávaného* vyjadřuje určitý přechodný stav vlastní subjektivity“ (Lévi-Strauss 1996: 222). Jména tak mohou hrát jak roli indikátoru určité třídy, tak roli individuálního určení (ibid.: 231). V současnosti někdy bývá klasická Lévi-Straussova teze o jméně jakožto „identifikační známce“ nahrazena představou o jméně coby svého druhu „přístupném hesle“, které člověku umožňuje pohyb v rámci různých geografických, etnických či náboženských dimenzí (Bankova 2008). Moderní antropologie se pak zabývá jmény a pojmenováváním z celé škály různých perspektiv. Rezignuje sice na úsilí o holistické pojetí, které bylo přítomno v klasických antropologických textech, zabývá se však tématy, jako je schopnost jmen řadit člověka do pletiva sociálních vztahů a životních příběhů druhých, zaměřuje se na politickou moc ztělesněnou v možnosti dávat či odebírat jména v kontextu moderních národních států, zabývá se vztahem jmen k příbuzenství, genderu, tělesnosti a osobnosti, a v širším náhledu k identitě člověka, analyzuje charakter osobních jmen z lingvistické perspektivy a zkoumá mimo jiné též ochrannou a symbolickou funkci osobních jmen či vztah mezi jmény a pamětí a zapomínáním (pro základní přehled viz vom Bruck – Bodenhorn 2006).

Bulharský systém pojmenovávání a předávání jmen

Systematická evidence obyvatelstva související s fixní podobou osobních jmen se v Bulharsku ustavovala až ke konci 19. století, souběžně s rozvojem státní správy nově vzniklého samostatného státu, a navazovala na dřívější osmanskou evidenci a evidenci vedenou v rámci jednotlivých církví. Ve 2. polovině 19. století se jména občanů skládala ze dvou částí: rodného jména (*sobstveno ime*), a jména po otci (*baštino ime*), které se odvozovalo příponou od otcova jména a přechylovalo se podle pohlaví, např. Marinov/Marinova (Taneva 2009). Evidence narození, sňatků a úmrtí občanů byla v roce 1880 uložena zákonem církevním představitelům pravoslavné, muslimské a židovské obce, od roku 1893 pak obecním úřadům (Konstantin 1958: 172–173). Do konce 19. století v Bulharsku neexistuje oficiální povinnost evidence patrilineárně předávaného příjmení (Krāsteva-Blagoeva 1999: 127). Od roku 1929 se vedle dosavadní identifikace osob prostřednictvím dvou jmen do evidence zapisuje také třetí jméno, z něhož se vyvinulo rodinné příjmení (*familia*). To původně odkazovalo k profesi otce nebo dědečka, nebo vzniklo z přezdívký (*prjakor*), odvozené od typických vlastností osoby, která se začala předávat na potomky (ibid.: 126–132). Ve 2. polovině 20. století musel mít každý bulharský občan *sobstveno ime*, *baštino ime* a *familno ime* (odvozené od jména otcova otce nebo otcova rodu). V praxi se v 1. polovině 20. století v severozápadním Bulharsku naši informátoři setkávali se dvěma typy jmen: v prvním případě měl muž své rodné jméno, jméno po otci a patrilineárně předávané příjmení, ve druhém případě měl muž své rodné jméno, jméno po otci a jméno po dědovi (neměnné příjmení se v rodině nepředávalo).³

Tradiční bulharský systém pojmenovávání je do značné míry spjat s pravoslavným křesťanstvím, setkáváme se zde však také s vírou v magickou moc jmen. Pojmenování dítěte se uskutečňovalo během obřadu křtu, k němuž se přistupovalo co nejdříve po narození, protože existoval strach o osud duše dítěte, které by zemřelo nepokřtěno a nepojmenováno: křest a pojmenování bylo chápáno jako reálné uvedení člověka do lidské společnosti a křesťanské obce (ibid.: 32–34). Jméno je tak chápáno jako něco, co nejen vyjadřuje, ale svým způsobem také utváří člověka. Setkáme se zde také s institucí tabuizace jména novorozence v období před křtem (a v některých oblastech ještě déle), která měla ochranný význam (ibid.: 29–31).

Kmotrem dítěte se v Bulharsku tradičně stává ten, kdo byl svědkem na svatbě rodičů, nebo některý z jeho mladších příbuzných (ibid.: 41), proto v řadě

³ Informátor A. F., nar. 1919, Valtice, 15. 5. 2011.

bulharských regionů termín *kum* označuje jak svědka na svatbě, tak také kmotra. Kmotrovství pak v pravoslavné církvi zakládá tzv. duchovní příbuzenství, které vzniká mezi kmotrem a kmotřencem a mezi rodinami obou zúčastněných a projevuje se například v zákazech sňatků mezi duchovními příbuznými. Vzniká tak institucionalizovaný, po generace udržovaný vztah mezi rodinou kmotra a křtěnce, předávaný v mužské linii, kdy členové první rodiny mají obvykle právo svědčit na svatbách všech členů druhé rodiny a křtít všechny jejich děti (ibid.: 41–45). Kmotr měl tradičně také výhradní právo výběru jména novorozence: pojmenovával dítě buď zcela novým jménem, nebo jménem svým a jmény svých příbuzných, popřípadě měl právo výběru pouze u prvních dětí v rodině, kdežto další v pořadí dostávaly jména po prarodičích (ibid.: 59–61). Zatímco v celém Bulharsku na sklonku 19. století začíná převažovat zvyk pojmenovávání dětí po prarodičích, v severozápadním Bulharsku, kde se nachází také obec Vojvodovo, si dlouho udržuje výhradní právo volit jméno dítěte kmotr (Todorova 2006: 58). Tato tradice v regionu převažuje až do 70. let 20. století (Krāsteva-Blagoeva 1999: 59).

Na přelomu 19. a 20. století ve většině bulharských regionů roli kmotra postupně nahrazuje pojmenovávání dětí po prarodičích, což svědčí o slábnoucí roli kmotrovství. Tato strategie se vysvětluje snahou „obnovovat“ jména nejstarší generace a zajistit tak kontinuitu „rodu“ či „domu“: jméno po dědovi totiž neodkazuje pouze ke konkrétnímu jednotlivci, ale zosobňuje všechny muže v daném rodu, nositele téhož jména (Krāsteva-Blagoeva 1999: 61–69). Podle tradice se prvorození (zejména synové) křtí po rodičích z otcovy strany, protože jsou to právě oni, kdo zajistí kontinuitu rodu. Zároveň se objevuje představa, že prvorozený je tím, kdo určuje život a zdraví všech dalších dětí, proto je výběr jména v tomto případě nejdůležitější a je často předmětem sporů v rodinách (ibid.: 58). Druhorození jsou často křtěni po rodičích z matčiny strany, pak následují sourozenci otce dítěte, a jméno kmotra a kmotry (ibid.: 67). Takové „obnovení“ jmen předků je považováno za posvátnou povinnost rodičů a je projevem úcty k nejstarší generaci, která zase touží po tom, aby „jejich jméno bylo slyšet“ (ibid.: 64). Rodná jména jsou tím, co se v rodině předává z generace na generaci: někdy se dokonce vůbec nehovoří o výběru jména, protože se jedná o „jména domu“, jejichž předávání je předmětem automatického následnictví (ibid.: 67). Mezi jmenovci z různých generací obvykle existuje specifický vztah, a v některých regionech se setkáme s představami, že společně se jménem se dědí také charakter, kvality daného člověka, a že vnuk pojmenovaný po dědovi se tomuto konkrétnímu předkovi bude dokonce fyzicky podobat (ibid.: 64–66).

Zvyk pojmenovávání prvorozených po rodičích z otcovy strany je popsán v řadě (nejen) evropských společností (srov. např. Lévi-Strauss 1996: 233). Také v sousedním Řecku se dodržoval preskriptivní systém výběru křestního jména prvorozeného syna a prvorozené dcery po prarodičích z otcovy strany, přičemž druhorozená dcera a syn měli být zase pojmenováni po prarodičích ze strany matčiny (Bialor 1967: 97). Lévi-Strauss například tvrdí, že „dědovo jméno“ v evropských společnostech lze chápat jako jakýsi titul, který prvorozenému náleží vzhledem k jeho specifické pozici v klasifikačním systému (Lévi-Strauss 1996: 233). Poukazuje také na analogii u severoamerických Cimšjanů, u nichž je tento typ pojmenovávání spojen s vírou v reinkarnaci dědečka v osobě vnuka (Lévi-Strauss 1982: 175). Lévi-Strauss také uvádí obdobný francouzský zvyk z oblasti Languedocu-Provence, kdy je jméno otcova otce dáváno nejstaršímu synovi, jméno matčina otce mladšímu synovi, jméno matčiny matky nejstarší dceři a otcovy matky mladší dceři, a hovoří o něm jako o dokladu snahy zachovat relativní symetrii mezi mateřskou a otcovskou linií, která je typická pro společnosti založené na domech (ibid.: 179). Reprodukce *domu* je podle něj zajišťována tím, že nehmotné dědictví domu v podobě jmen nebo titulů je neustále zhmotňováno v žijících jednotlivcích, například tím, že vnoučata přebírají jména, a tedy identitu svých prarodičů (ibid.: 175).

Třetí tradiční strategií, která se v Bulharsku udržuje do současnosti, je pojmenovávání po světcích: narodí-li se dítě v den svátku některého z významných svatých v pravoslavném kalendáři, nebo krátce před či po něm, dostává obvykle jméno po tomto světcí. Takto se lze například vyhnout povinnosti pojmenovávání po prarodičích (Bankova 2008: 135). V takových případech se totiž věří, že dítě si na svět „přineslo své jméno“, a to musí být respektováno (Krāsteva-Blagoeva 1999: 72; Todorova 2006: 59; pro české země srov. Knappová 1985: 26). Tato strategie má dítěti zajistit ochranu daného světce, jemuž se má podobat v jeho vlastnostech a činech (Krāsteva-Blagoeva 1999: 72–77). Všichni jmenovci stejného světce slaví společně jeho svátek, který byl v tradičním bulharském společenství událostí mnohem významnější než oslava narozenin (ibid.: 79–82). Světec, jehož jméno se krylo se jménem nejstaršího muže v rodině, byl totiž považován za svatého patrona a ochránce celého rodu (ibid.: 77).

Vojvodovo a Belinci: osudy bulharských Čechů v letech 1900–1950

Vojvodovo bylo založeno v roce 1900 především česky mluvícími přistěhovanci nekatolického vyznání z vesnice Svatá Helena v rumunském Banátu (srov. Auerhan 1921; Michalko 1936; Jakoubek 2010a; Jakoubek 2010d). Důvodem odchodu z Banátu byl jednak nedostatek půdy, jednak náboženské spory mezi

katolíky a nekatolíky v obci, ale také uvnitř tábora nekatolíků, kdy se „horlivější“ část věřících vymezila proti zbytku nekatolíků a odešla do Bulharska (Nešpor – Hornofová – Jakoubek 1999: 86–87; Jakoubek 2010a: 36–46). Po neúspěšném pokusu o založení vesnice na místě zvaném Sesek (srov. Jakoubek 2010c) zakládají svatohelenští nekatolíci 15 kilometrů jižně od dunajského přístavu Orjachovo obec Vojvodovo. Ve Vojvodovu žili kromě česky mluvících obyvatel také Slováci (srov. Botík 2005) a několik bulharských rodin. Slováci ve Vojvodovu pocházeli z několika (dnes) srbských (Kovačica, Padina, Veliko Središte, Silbaš), maďarských (Pitvaroš) a bulharských obcí (Gorna Mitropolja, Podem, Brašljanica) (srov. Michalko 1936: 69–77). Vojvodovo jako vesnice Čechů a Slováků existovala do roku 1950, kdy byla naprostá většina místních obyvatel přesídlena do pohraničních oblastí tehdejšího Československa, zejména na jižní Moravu (srov. Vaculík 1983). V roce 1935 odchází z důvodu nedostatku půdy z Vojvodova 12 rodin a usazuje se v obci Belinci (Belenci) v oblasti Ludogorje (Deli Orman) ve východním Bulharsku. České osídlení Belinců bylo rovněž ukončeno poválečnými přesuny obyvatelstva a v československém pohraničí se obyvatelé Belinců setkali se svými příbuznými a sousedy z bulharského Vojvodova.

Ve vztahu k pojmenovávání a osobním jménům je nutné zdůraznit některá specifika religiozity obyvatel Vojvodova a Belinců. Výrazná religiozita byla totiž tím, co určovalo ráz života v těchto obcích a ovlivňovalo ideologii i sociální vztahy v jejich rámci (srov. Jakoubek 2010b). Krátce po příchodu do Bulharska se nekatolíci ze Svaté Heleny připojili k místní metodistické církvi (Michalko 1936: 244; Jakoubek 2010a: 83–85). V dané době byla v Bulharsku ústavou zaručena rovnost před zákonem, svoboda náboženského vyznání a ochrana menšin, vnímaných převážně jako menšiny náboženské (srov. Kānev 1998: 77). Nepravoslavní křesťané i jiné konfese mohli svobodně vyznávat svoji víru, pokud její vykonávání nebylo v rozporu se zákony, a měli právo autonomní správy církevních záležitostí (Petkov 2006: 308–313). Tento princip se dotýkal také Vojvodova a Belinců: obce byly sice oficiálně řízeny obecním úřadem, který byl součástí bulharské státní správy, řadu pravomocí však přebírala lokální církevní správa. Jednota metodistického sboru ve Vojvodovu byla narušena v roce 1925, kdy se v obci pod vedením nového kazatele pro spory ohledně křtu dětí odděluje asi polovina členstva. Ti se označují jako „Děti Boží“ a později si staví svůj vlastní kostel v horní části obce (Penčev 2006: 97). Bulharští Češi o této události dodnes referují jako o „rozdělení kostelů“. Vydělená část sboru byla někdy označována jako „dabisté“, dnes však oni sami a jejich potomci toto označení odmítají a používají označení Křesťanské sbory, jejichž součástí se

stali po přesídlení do Československa. Přesídlenci z Vojvodova do Belinců o 10 let později byli všichni členy této odštěpené konfese. Největším rozdílem mezi oběma sbory byl přístup ke křtu: darbisté totiž odmítali křest dětí, který podle nich nemá oporu v bibli. Křest ponořením se prováděl jen u dospělých po jejich duchovním probuzení.

Předávání jmen u bulharských Čechů do značné míry také souviselo s představami o příbuzenství a strategiemi předávání rodinného gruntu. Příbuzenství zde bylo chápáno jako bilaterální, nicméně fungování příbuzenského systému bylo výrazně ovlivněno také patriarchální ideologií (srov. Budilová 2008: 131). Manželství bylo považováno za nerozlučitelné a tento ideál byl téměř stoprocentně naplňován. Postmaritální rezidence byla virilokální, resp. neolokální: žena po sňatku obvykle po určitou dobu žila v domě rodičů svého manžela, než se mladý pár osamostatnil a postavil si vlastní dům. Obyvatelé Vojvodova preferovali sňatky, které lze označit za etnicky, konfesně a lokálně endogamní: ideálem bylo vzít si Čecha (nebo Slováka) protestanta z Vojvodova. Díl půdy z rodičovského gruntu dostávali synové i dcery, synové však obvykle dostávali „dvojný díl“. Svůj díl děti dostávaly v době uzavření sňatku, po smrti rodičů už (obvykle) na žádné další dědictví nárok neměly. Odlišná byla situace nejmladšího syna, který zůstával na rodičovském hospodářství, dědil grunt a „dohlídal“ rodiče (ten také často dostával větší díl než jeho bratři). Hospodářství řídil „gazda“ a „gazdina“, nejčastěji to byli manželé, otec a matka nedospělých dětí, ovšem například při ovdovění nejstaršího muže v rodině mohla poté roli „gazdiny“ zastávat snacha (manželka nejmladšího syna). Rodičovský pár si přitom obvykle ponechával vedoucí postavení v rámci hospodářství až do smrti, resp. dokud byli manželé fyzicky schopni tuto pozici zastávat.

Jména pojmenovávání u bulharských Čechů

Výběr rodného jména dítěte byl u bulharských Čechů formálně v rukou rodičů (především však matky dítěte), ale často byl výrazně ovlivňován generací prarodičů, protože rodiče sami byli mladí a – dle slov našich informátorů – většinou „potřebovali poradit“. Jméno přitom bylo v rámci rodiny známo před narozením dítěte i po něm, nesetkáme se zde se snahou tajit jméno dítěte z ochranných důvodů. Naši informátoři tyto praktiky obecně označují jako „pověry“ či „čáry máry“, charakteristické pro Bulhary, a obecně se od nich distancují. Na rozdíl od pravoslavného okolí nebylo pro bulharské Čechy – protestanty – stvrzení jména novorozence obřadem křtu příliš významné. Děti se totiž často křtily až několik měsíců po narození, kdy se „nashromáždil“ dostatečný počet dětí pro společný křest. Jméno přitom bylo v užívání a obecném povědomí již od narození.

V prvních letech existence Vojvodova se při křtech setkáváme s institucí kmotrů, která však velmi brzy mizí a dnešní pamětníci svorně tvrdí, že „na Vojvodově ani v Belincích se za kmotry nechodilo“. Nesetkáme se zde tedy s kmotrovstvím jakožto sociálně významnou institucí fungující jakožto určitý druh fiktivního příbuzenství, jak je tomu nejen v Bulharsku, ale také v okolních pravoslavných zemích (Bialor 1967; Hammel 1968). U bulharských Čechů úplně chybí představa o *duchovním příbuzenství*, které v pojetí katolické i pravoslavné církve zakládá vztah kmotra-sponzora při křtu a kmotřence. Tím, kdo nesl dítě ke křtu a kdo mu předával jméno, byli jeho rodiče.

V souvislosti s náboženským rozkolem v obci v roce 1925 dochází k tomu, že nově ustavený darbistický sbor odmítá křest dětí (metodistický sbor v této praxi pokračuje) a křtí pouze dospělé. Pojmenovávání novorozenců tak bylo v řadě vojvodovských a ve všech domácnostech belinských událostí, která se odehrávala pouze v rodině (z tohoto důvodu se zde jeví termín „křestní jméno“ jako spíše nepatřičný). Jména novorozenců musela být také zapsána na obecním úřadě pro potřeby oficiální státní evidence. V zimních měsících, kdy byla špatná dostupnost, se nahlášení narození dítěte často odkládalo i celé týdny a některé děti tak měly, slovy našich informátorů, „dvoje narozeniny“.

V následující tabulce jsou shrnuta a číselně vyjádřena nejčastější rodná jména bulharských Čechů a Slováků v letech 1900–1950. Data pocházejí z genealogického diagramu zpracovaného prostřednictvím programu GENOPRO, který dnes obsahuje celkem 1 483 osob a stále není kompletní (srov. muže a ženy neznámého jména či osoby neznámého pohlaví), nicméně ze statistického hlediska je pro pokrytí hlavních tendencí v oblasti pojmenovávání postačující. Z přehledu je zřejmé, že jak v případech ženských, tak v případech mužských jmen se jich několik málo opakuje častěji než všechna ostatní dohromady.

Jména měla obvykle oficiální a domáckou podobu: tak se Aloisie nazývala Lojzka, Alžběta Bětka, Amálii se říkalo Máli, Málina či Malina, Anně Anka či Anička (v jednom případě též Nančina), Barboře Barka, Barči či Barčina, Emilie byla Émi, Mili, Milina nebo Milka, Františka byla Francka, Kateřinám se říkalo Káča, Kát'a, Kačenka, Katka či (ve slovenských rodinách) Kata, Lýdie byla Lída, Mariím se říkalo Marjána nebo (ve slovenských rodinách) Mara, Marka, Maryša, Marice či Marika, Olgám Olina, Rozáliím (objevuje se také ve formě Rozárie) Rozka, Štěpánce Štění a Sofii Sófi. Domácí podoba jména Adolf bylo Dolfá, Aloise Lojza, Františka Franta, Janovi se říkalo Jenda či Johan, ve slovenských rodinách Jano nebo Janko, Jiřímu se říkalo Jirka (případně Irka), ve slovenských rodinách Jura(j) nebo Ďura, Josefovi se říkalo Józa nebo Józik, Karlovi zdobně Kadlíček, slovenská varianta jména Matěj byla Matuš, Miroslavům se říkalo Miroslave nebo Mirku. Ondrej bylo ve Vojvodovu slovenské jméno, jehož

domácí podoba byla Ondrik, podobně Pavel (s domácí verzí Paľo). Petrové byli ve slovenských rodinách označováni jako Peter. Rudolfům se říkalo Ruda, domácí variantou jména Štěpán bylo Štěpa, nebo (slovenská verze) Štefan, Števko, či István, a domácí podoby jména Václav byly Venca, Venci, Vinca či Vincenc. Některá křestní jména se vyskytují ve specifické formě – například Tomáš jako Tomeš, Vladimír jako Láda, Robert jako Roban či Samuel jako Semin či Séma.

Mužská jména	Početní zastoupení	Ženská jména	Početní zastoupení
Josef	87	Anna	109
Václav	67	Marie	95
Štěpán	63	Olga	59
Alois	50	Kateřina	31
Karel	41	Barbora	30
Petr	41	Alžběta	28
Rudolf	32	Rozálie	28
Jiří	30	Štěpánka	26
Jan	28	Amálie	22
František	26	Sofie	22
Adolf	19	Lýdie	20
Pavel	15	Emílie	18
Miroslav	14	Františka	17
Matěj	12	Etelka	15
Ondrej	10	Zuzana	13
		Aloisie	11
nejčastější jména celkem	534	nejčastější jména celkem	544
ostatní jména	153	ostatní jména	111
jméno neznámé	64	jméno neznámé	61
neznámé pohlaví	16	–	–

Tabulka č. 1 – četnost rodných jmen u bulharských Čechů v letech 1900–1950

Pokud jde o různé etnické skupiny, setkáváme se zde s příznakově českými a slovenskými rodnými jmény. Mezi typická česká jména patřila například ženská

jména Alžběta, Amálie, Barbora, Etelka, Františka, Olga či Štěpánka. Podobně převážně česká mužská jména byla Adolf, Alois, František, Josef, Karel, Václav, Petr, či Rudolf. Mezi typicky slovenská ženská jména zase patřila jména jako Tereza, Eva, Julie (Jula, Juliša), Alžbeta (Erka, Erža), či Zuzana. Typickými mužskými slovenskými jmény byla jména jako Martin (Marci), Michal (Mišo), Ondrej (Ondrik) či Pavel (Paľo). Naši informátoři podle rodných jmen dodnes okamžitě rozpoznávají český či slovenský původ rodiny: podle jejich slov by například žádný Čech svého syna nepojmenoval Pavel nebo Michal, ani dceru Zuzana nebo Tereza. Přestože dnes bychom jména jako Zuzana nebo Pavel klasifikovali nepochybně jako jména typicky česká, před více než šedesáti lety v Bulharsku platila za jména distinktivně slovenská.

Existuje také skupina jmen, která se objevují jak v českých, tak ve slovenských rodinách, byla ovšem používána v odlišných domácích podobách. Například Marie se v českých rodinách označovala nejčastěji jako Marjána, ve slovenských se jí říkalo Mara, Marka, Marika, Marice nebo Maryša. Podobně Kateřiny byly v českých rodinách nejčastěji Káči či Kačeny, zatímco ve slovenských se jim říkalo Kata. Mužské jméno Štěpán zase bylo ve slovenských rodinách používáno ve formě Števko či István, Jiří v podobě Jura(j) nebo Ďura, jméno Jan, které bylo ve slovenských rodinách častější než v českých, se používalo ve formě Jano nebo Janko a Matěj ve formě Matus.

Distinkce mezi českými a slovenskými jmény se do určité míry stírá ve smíšených rodinách: matka Češka mohla například pojmenovat prvního syna Michal (po dědečkovi z otcovy strany), další děti však mohly dostat jméno po jejich sourozencích a nosit tak „česká jména“. Podobnou „etnický“ rozlišovací funkci jako rodná jména pak u bulharských Čechů pochopitelně měla také příjmení. Mohlo dojít k tomu, že jedinec byl nositelem „typicky slovenského“ rodného jména (např. Zuzana) a k tomu disponoval „typicky českým“ příjmením (například Čížková). K podobnému jevu dochází také v případě smíšených sňatků s Bulhary: tímto způsobem se v rekonstruované genealogii bulharských Čechů objevují rodná jména jako Christo, Dragan, Georgi, Stojan, Rajna, Spaska či Temenužka.

V některých kontextech (oficiální evidence, náhrobní kameny apod.) se jména bulharských Čechů vyskytují v „pobulharštěné“ podobě, ať už jde o zjednodušení českého jména pro potřeby bulharského zápisu a výslovnosti (František – Franc), či o nahrazení českého jména jeho bulharskou variantou (Jan – Ivan, Jiří – Georgi, Štěpán – Stefan) či náhražkou (Alois – Aleksí, Václav – Vasil). To se týkalo především mužských jmen. Například ve vojvodovské školní kronice z let 1940–1950 jsou mužská jména většinou zapisována v základní a bulharské podobě (Aleksi,

Stefan, Vasil), zatímco ženská v domácích či zdrobnělých podobách (Alojzka, Bietka, Francka, Kačenka, Marjana či Sofina). Důvodem zřejmě bylo to, že muži byli jednak obecně více vystaveni kontaktu s bulharským okolím (výběr daní, vojna apod.) a jednak byli považováni za oficiální, veřejné zástupce svých rodin, na rozdíl od žen, na jejichž jménech z pohledu veřejné sféry zřejmě tolik nezáleželo. V některých případech měli naši informátoři problémy po přesídlení do Československa, kdy se při žádosti o vydání nových dokumentů domáhali „vrácení“ svého českého jména navzdory tomu, že v oficiálních dokumentech měli jméno bulharské. Jeden z našich informátorů k tomu například říká:

„Na vojně mi místo Alois říkali Aleksi, špatně se jim to vyslovovalo. Pak mi to z vojny zapsali do dokumentů a měl jsem s tím pak problémy tady v Československu. Zapsali mi to jako Alexander a nechtěli mi to přepsat zpátky na Alois.“⁴

Potíže s převedením bulharské podoby jména zpět do podoby české však naši informátoři měli také v oblasti příjmení, řada z nich například léta bojovala o zapsání původní formy jména „Hrůza/Hrůzová“ z bulharského „Chruza“, které měli v dokumentech.

Výběr jména u bulharských Čechů

Bulharští Češi dodržovali zvyk předávání rodných jmen po prarodičích: na otázku, jak vybírali jména pro své děti, všichni naši informátoři svorně vypovídají: „*To se dávalo po babičkách, po dědečkách*“. Informátoři sice popírají existenci explicitně formulovaného a striktně dodržovaného systému předávání jmen podle pořadí narozených dětí a v závislosti na konkrétním typu příbuzenského vztahu mezi prarodičem a vnoučetem (jako tomu bylo v případě Bulharů), přesto řada z nich připouští, že prvorození byli často pojmenováni po prarodičích z otcovy strany. Podobný princip je popisován také pro české země v minulosti (Knappová 1985: 22). Naši informátoři tento zvyk vysvětlují jako projev úcty, tím, že bylo potřeba „vzdát čest“ nejdříve rodičům otce dítěte, bylo třeba dokázat, že si je mladí „drží v úctě“. V některých případech však nebyl výběr jména tak jednoznačně určen a byl předmětem jak vyjednávání mezi rodiči dítěte, tak tlaku ze strany obou zúčastněných rodin. Zejména pojmenování prvního dítěte se často stávalo situací, při níž se snažily uplatnit svůj vliv obě strany rodiny. To dokládá například jedna z našich informátorek na příkladu pojmenování své první dcery:

„Když se narodila moje první dcera, nejdřív jsme jí říkali asi týden Etelka, po mojí mamince. Pak, když jsme jí šli zapsat, manžel říká, ‚jestli mi chceš udělat radost, tak jí dej jméno po mojí mámě, ta jí bude opatrovat, když vy budete

⁴ Informátor A. F., nar. 1919, Valtice, 13. 6. 2009.

pracovat na poli'. Tak byla nakonec Zuzana. Druhá dcera dostala jméno Anna, po mojí babičce."⁵

Docházelo však k případům, kdy bylo možné „vzdát čest“ oběma rodinám zároveň: dvojčata tak například mohla dostat jména každá po jedné z babiček.⁶ Jiný příklad pojmenování několika dětí v rodině popisuje naše informátorka takto:

*„Já jsem byla vdaná u Čížků, a babička, tchyně, byla Rozárie. Moje dcera hned dostala jméno po ní. Pak syn dostal jméno po mém tatínkovi. Pak třetí dcera – Miroslava – už dostala jméno po mém manželovi.“*⁷

V některých případech se zdá, že pokud se obě babičky jmenovaly stejně, udržovalo se povědomí o tom, po které z nich je dané vnučce pojmenováno. Tak například naše informátorka Anna, narozená v roce 1949, vypráví příběh o tom, jak po jejím narození maminka, Anna, trvala na tom, že novorozená holčička by měla být právě Anna, a to po ní. Na námitku, že Anna už se přeci jmenuje její nejstarší vnučka od nejstarší dcery, babička trvala na svém s poukazem na to, že v tomto případě se jedná o nejmladší vnučku od nejmladší dcery. Navíc první vnučka (od nejstarší dcery) je ve skutečnosti pojmenovaná po druhé babičce, ze strany jejího otce („po babičce Kopřivový“). Ač se tedy v tomto případě jednalo o stejné (a nejčastější) ženské jméno, bylo potřeba „vzdát čest“ oběma babičkám.⁸

Kromě jmen po prarodičích děti dostávaly jména také po dalších příbuzných (strýcích, tetách, apod.). Povědomí, po kom člověk dostal jméno, se obvykle udržovalo: vědělo se, které dítě je pojmenováno po kterém příbuzném. Nemáme však doklady o tom, že by se mezi takovými dvěma jedinci na tomto základě udržoval zvláštní vztah, jako tomu bylo v jiných společnostech, kde dítě spolu se jménem dědilo také stejný osud či charakterové vlastnosti (srov. Bialor 1967: 101; Krásteva-Blagoeva 1999: 64–66). Na explicitní dotaz, jestli děti někdy dostávaly jména po rodičích, informátoři odpovídají, že většinou ne – slovy jedné z našich informátorek: *„Tady se to dává po rodičích, tam spíš po bábě. Po rodičích skoro ne. Nevím proč. To spíš po dědovi, po babičce.“*⁹ Docházelo k tomu pouze občas, například u nejmladších dětí v rodině, kdy „patříčná“ jména už byla použita u dětí starších, či v případě předčasného úmrtí jednoho z rodičů (viz dále).

Tento způsob pojmenování vedl k neustálé reprodukci stejného repertoáru jmen. Za situace, kdy v rámci lokálního společenství existoval omezený počet

⁵ Informátorka N. S., nar. 1924, Mikulov, 27. 4. 2008.

⁶ Informátorka K. F., nar. 1934, Nový Přerov, 9. 4. 2011.

⁷ Informátorka B. Č., nar. 1921, Mikulov, 9. 5. 2009.

⁸ Informátorka A. S., nar. 1949, Žabčice, 7. 2. 2010.

⁹ Informátorka O. F., nar. 1935, Březí, 29. 5. 2009.

příjmení, nutně docházelo k opakování případů stejného jména i příjmení, což vedlo k rozvoji dalšího klasifikačního systému, přezdívek. Repertoár osobních jmen byl ve Vojvodovu a Belincích poměrně malý a počet dětí v rodinách velký, a tak se obvykle v každé generaci a v každé rodině dostalo prakticky na všechna jména. Naši informátoři se přitom shodují, že úplně nová jména se v Bulharsku takřka nedávala. Příčinou reprodukce stále stejných jmen byla podle nich také snaha dávat dětem česká (popřípadě slovenská) jména, a odlišit se tak od bulharského okolí. Naši informátoři vysvětlují omezený repertoár jmen také tím, že Češi v Bulharsku tolik českých jmen prostě neznali, a tak opakovali stále tatáž. To dosvědčuje také fakt, že po přesídlení do Československa se repertoár jmen poměrně brzy značně rozšířil. Jedna z našich informátorek například po přesídlení pojmenovala svou dceru po zdravotní sestřičce, kterou potkala v porodnici, a která se jí líbila („byla krásná“).¹⁰ Tak se v rodině objevilo jméno Jarmila. Jiná naše informátorka, jejíž děti se všechny narodily až po přesídlení, zase o své nejmladší dceři (nar. 1961) říká: „*Zdena, to už je nový jméno.*“¹¹

Tento systém pojmenovávání zřejmě odráží dodržování dvou významných principů u bulharských Čechů: úctu ke starším generacím a patriarchální ideologii. Jména nebyla dávana po rodičích, ale po prarodičích, protože starší generaci bylo třeba „vzdát čest“. Převaha pojmenovávání prvorozených po prarodičích z otcovy strany zase zřejmě vypovídá o určitém vlivu patriarchální ideologie v rámci jinak bilaterálního příbuzenského systému. V důsledku virilokální postmaritální rezidence (vyjma manželství nejmladšího syna) to byli většinou rodiče otce dítěte, s kým mladý manželský pár žil a hospodařil v prvních letech společného života, a kdo se nejvíc věnoval péči o prvorozené děti. Tento aspekt také explicitně zmínila jedna z našich informátorek ve výše uvedené citaci, kdy manžel lobboval za to, aby prvorozená dcera dostala jméno po jeho matce („...*ta jí bude opatrovat, když vy budete pracovat na poli*“). „Obnovení“ jmen manželových rodičů tak mohlo být jakousi kompenzací za vloženou péči a starost. Nově narozené dítě se symbolicky i faktickou každodenní přítomností stávalo především členem „rodu“ (nativní termín), do něhož patřil jeho otec, přestože nikdo nezpochyboval jeho příbuzenské vazby na matčinu rodinu. Jako by sám fakt patrilinárního předávání příjmení nestačil k zařazení dítěte do otcovy rodiny: symbolickou převahu otcovské strany bylo nutné stvrdit ještě prostřednictvím rodného jména.

S vysokou dětskou úmrtností ve Vojvodovu souvisí fenomén, který lze pracovně označit jako „náhradní děti“: zemřelo-li v rodině dítě, velmi často byl

¹⁰ Informátorka L. F., nar. 1930, Nový Přerov, 10. 4. 2011.

¹¹ Informátorka K. F., nar. 1934, Nový Přerov, 11. 4. 2011.

v budoucnu některý z dalších potomků odpovídajícího pohlaví pojmenován stejným jménem jako ono ztracené děcko, často s explicitním odkazem k tomuto faktu. Nově narozené dítě tak mělo symbolicky zaplnit mezeru způsobenou v životě rodiny předčasným úmrtím předchozího potomka. Podobná praxe pojmenovávání dětí po zesnulých sourozencích se objevuje i v jiných společnostech (Budilová – Jakoubek 2004: 24) a byla popsána také v Bulharsku na sklonku 19. století u obyvatelstva katolického vyznání (Todorova 2006: 59) a zaznamenána byla též v sousedním Řecku (Bialor 1967: 97). V Bulharsku v 19. a 20. století pojmenovávání po zemřelých sourozencích existovalo paralelně s představou, že pojmenování po mrtvém ohrožuje život dítěte (srov. Krāsteva-Blagoeva 1999: 82–86; Todorova 2006: 59). O určitou „náhradu“ ztraceného příbuzného se však mohlo jednat nejen v případě zemřelých dětí. Jeden z našich informátorů, který jako malé dítě osiřel, dostal jméno po svém otci, „aby se neztratilo“. Jedná se o jeden z mála případů pojmenování po rodiči:

„Mně říkali Irka do jednoho roku. Pak táta přijel z války a umřel. Já ještě nebyl křtěný, tak babička rozhodla, že se budu jmenovat Lojza, po něm. Řekla: Lojzík, bude Lojzík, ať se neztratí jméno!“¹²

Totožná praktika v případě zemřelých otců byla zaznamenána také v Bulharsku, a to se stejným vysvětlením, „aby se neztratilo jméno“ (Krāsteva-Blagoeva 1999: 69, 84). Na podobnou praxi v sousedním Řecku, opět s totožným vysvětlením („ať se zachová jméno“) poukazuje Bialor (1967: 97). Podobně se ve Vojvodovu dávala jména po příbuzných, o které rodina přišla nejen úmrtím, ale také odchodem do zahraničí: tato praxe je spojena zejména s migrací do Argentiny v roce 1928 a do Belinců v roce 1935. Tak jedna naše informátorka uvádí: „*Já mám jméno po mamčině sestře Lidě, co se vdala na Deli Orman.*“¹³ Jiná zase popisuje zdědění jména po migrantech do Argentiny:

„Moje maminka zase dala jméno po svoji sestře – Štěpánce, která odešla do Argentiny, asi aby měla památku – svoji dceři, taky má Štěpánku.“¹⁴

Podobně pak naše informátorka¹⁵ líčí příběh svých prarodičů, kteří z náboženských důvodů odešli z českých zemí a usadili se v obci Svatá Helena v (dnešním rumunském) Banátu. Podle jejího vyprávění odešli tito první migranti z Kloubouků u Brna, ale při stěhování jim úřady (ve vyprávění se objevují jako „Němci“) sebraly dvě děti, chlapce a děvče. V Banátu se rodině narodily další děti, mezi nimiž byla i Anna, která měla takto nahradit onu ztracenou dceru.

¹² Informátor A. F., nar. 1919, Valtice, 13. 6. 2009.

¹³ Informátorka L. F., nar. 1930, Nový Přerov, 19. 1. 2007.

¹⁴ Informátorka K. F., nar. 1934, Nový Přerov, 19. 1. 2007.

¹⁵ Informátorka F. H., nar. 1917, Hodonín, 11. 5. 2009.

Zda je tento příběh pravdivý nebo ne, dnes nelze žádným způsobem ověřit. Jako ilustrace výše popisované strategie pojmenovávání však poslouží stejně dobře, i kdyby se popisované události „ve skutečnosti“ udály jinak.

Některé děti však získaly své jméno jiným způsobem než zděděním po předcích, a to tak, že se „se svým jménem narodily“. To se týká několika dat, která byla v českém kalendáři spojována s konkrétním jménem, například Štěpán (26. 12.), nebo Barbora (4. 12.). Přestože bulharští Češi jakožto protestanti světce neuznávali, sdíleli český (církevní) kalendář a dodržovali vztah mezi určitými daty a konkrétními jmény (světců). Tímto způsobem také mohlo dojít k tomu, že dítě se jmenovalo stejně jako jeho rodič. Jak vypráví naše informátorka:

„Já mám jméno po mamince. Máma nechtěla, ale narodila jsem se na Barboru, jméno jsem si přinesla s sebou, tak mi ho museli nechat.“¹⁶

Pouze v několika specifických případech se u bulharských Čechů objevují jména úplně nová: jedná se především o jména biblická (Daniel, Ester, Noemi, Samuel). Tato jména jsou charakteristická zejména pro tu část vojvodského sboru, která se v roce 1925 odštěpila a jejíž příslušníci dnes patří ke Křesťanským sborům. Jedná se zároveň o ty rodiny, které v roce 1935 z bulharského Vojvodova odcházejí a usazují se v obci Belinci ve východním Bulharsku. Někteří autoři poukazují na snahy některých protestantských společenství odlišit se od katolíků tím, že používají biblická jména (Krāsteva-Blagoeva 1999: 73).

Příjmení u bulharských Čechů

Jména bulharských Čechů sestávala z rodného jména a patrilinéárně předávaného příjmení a odrážela tak systém, který si jejich předkové přinesli z českých zemí, kde byla dědičnost a neměnnost příjmení uzákoněna v roce 1780 (Moldanová 1983: 12). V některých oficiálních kontextech se u bulharských Čechů setkáváme také se jménem po otci (*baštino ime*), které však v rámci jejich vlastního společenství nehrálo žádnou roli. Nejčastějšími příjmeními bulharských Čechů a Slováků byla: Červeňák, Čížek, Dobiáš, Dvorský, Filip, Hrůza, Karbula, Klepáček, Kňourek, Kopřiva, Kovařík, Křivánek, Pitra, Skalák, Švejda.

Příjmení bylo chápáno jako výraz vzájemného příbuzenského vztahu: lidé se stejným příjmením patřili, slovy našich informátorů, do stejného „rodu“. V tomto smyslu příjmení odkazovalo ke sdílené biogenetické substanci, resp. sdílení společné „krve“ (srov. Schneider 1980). Příjmení však nebylo jen formální etiketou bez vlastní vnitřní hodnoty: jednotlivá příjmení byla zároveň považována za nositele určitých hodnot, morálně-volních vlastností, které se

¹⁶ Informátorka B. Č., nar. 1921; Mikulov, 19. 1. 2007.

společně s ním v procesu biologické reprodukce předávají z generace na generaci. Některé rodiny („rody“ v nativní terminologii) tak byly známy jako rodiny prchlivé („*Oni věčně s vidlema se tam prali, skrz meze*“) či násilnické, jiné zase jako šetrivé či lakomé. Určité rodiny byly obecně vnímány jako „dobré“ a „bohaté“, s „dobrým“ a „bohatým“ jménem, jiné zase jako „kapku dolejší“. Tak se například říkalo, že ti a ti „*jsou velice dobrej rod*“, nebo že nositelé určitého příjmení mají „dobrý jméno“. Kromě charakterových vlastností jejich členů příjmení vypovídalo také o socioekonomickém statusu dané rodiny, který byl ve Vojvodovu určován především držbou půdy. Přestože příjmení bylo předáváno patrilinéárně, za nositelky vlastností, které byly s určitým příjmením spojovány, byly považovány také ženy, které po sňatku dané příjmení už nenosily. Charakterové vlastnosti připisované „rodům“ ve smyslu patrilinéárních skupin spojených společným příjmením tak byly v představách našich informátorů předávány do určité míry bilaterálně.

Bulharské a české systémy pojmenovávání: analogie a rozdíly

V oblasti výběru rodných jmen bylo ve sledovaném období ve většině bulharských regionů praktikováno předávání jmen po prarodičích s preferencí pojmenovávání prvorozených po otcových rodičích, tedy obdobný systém, který jsme výše popsali u bulharských Čechů. Zajímavé ovšem je, že severozápadní Bulharsko, tedy právě region, v němž se nachází obec Vojvodovo, se vyznačovalo převahou praxe, kdy jméno dítěti vybíral kmotr. Tuto skutečnost dokládají jak odborné texty (Krāsteva-Blagoeva 1999: 59; Todorova 2006: 58), tak výpovědi našich informátorů: podle jejich slov „u Bulharů“ obvykle jméno dítěti vybíral kmotr. Dalo by se tedy říci, že v tomto ohledu bylo pojmenovávání u bulharských Čechů v daném období „bulharštější“ než u jejich bezprostředního (bulharského) okolí.

Pokud jde o obsah, o samotná jména, navazovali bulharští Češi na tradici, kterou si s sebou jejich předkové přinesli z českých zemí do Banátu a posléze do Bulharska. Také strategie výběru jména (předávání po prarodičích), třebaže je vlastně obdobná jako ve většině tehdejšího Bulharska, je pravděpodobně něčím, co spíše navazovalo na „původní“ tradici než nějakou adaptací na bulharské prostředí, přinejmenším z toho důvodu, že ve Svaté Heleně fungovala praxe obdobná a přítomnost Čechů v Bulharsku byla příliš krátká (50 let) na to, aby v tomto ohledu došlo k nějaké výraznější změně. Bulharské prameny jako důvod pojmenovávání dětí po prarodičích obvykle uvádějí jednak úctu ke starší generaci a jednak snahu „obnovit“ jejich jména, spojenou s vírou v určitou „reinkarnaci“ charakterových vlastností a fyzické podoby prarodičů v jejich

vnoučatech (Krāsteva-Blagoeva 1999: 63–66, 84). Přestože podobná víra je v minulosti doložena také v českých zemích (Knappová 1985: 17), u bulharských Čechů se s touto interpretací nesetkáme. Naši informátoři nejčastěji uvádějí, že motivací bylo „vzdát čest“ starší generaci a především otcovým rodičům. Jedná se tedy zřejmě jednak o projev patriarchální ideologie hodnotící obecně muže výše než ženy a otcovu stranu rodiny výše než matčinu a jednak o projev úcty ke starší generaci, která se mimo jiné projevovala také ve vykání rodičům. Svou roli jistě, jak jsme zmínili, sehrál také fakt, že většina manželských párů strávila první roky svého společného života v domě manželových rodičů, kteří byli také těmi, kdo se o první dítě (děti) nejvíce staral.

V bulharském systému byla rodná jména nositeli identity člověka, tím, co se v „domě“ předávalo z generace na generaci a tvořilo jeho „bohatství“ (Krāsteva-Blagoeva 1999: 63–66). Stejně jméno neústilo jen ve specifický vztah mezi jmenovci, ale věřilo se také v předávání charakterových vlastností jejich nositele na jmenovce, stejně jako předávání fyzické podoby (ibid.: 63–66, 84). Bulharská tradice explicitně přiznává, že „na příjmení nezáleží“, ale rozhodující je rodné jméno (ibid.: 66), což je doloženo také v sousedním Řecku (Bialor 1967: 101). Rodná jména zde někteří autoři dokonce nepovažují za „osobní jména“, protože do značné míry nenáleží jednotlivci, ale rodině (Krāsteva-Blagoeva 1999: 71). Nebyla to tedy příjmení (která často ještě nebyla ustálená), co klasifikovalo jednotlivce jakožto příslušníka určité skupiny či množiny lidí, ale právě rodná jména předávaná v rodinách z generace na generaci.

Srovnáme-li funkci rodného jména a příjmení v individualizaci a klasifikaci člověka, připomíná rozdíl v jejich používání bulharskými Čechy a okolním bulharským obyvatelstvem rozdíl mezi východoevropskými a západoevropskými systémy pojmenovávání, na nějž poukazuje M. Adler, kdy v západní Evropě se z generace na generaci předávají (nezměněná) příjmení, přičemž rodná jména se v každé generaci mění, zatímco ve východní části Evropy je tomu naopak (Adler 1978: 119). Strategie pojmenovávání, kterou si bulharští Češi přinesli z českých zemí, a kterou (nepochybně s řadou úprav) reprodukovali dále v Banátu i Bulharsku, je tedy strukturálně bližší tradici západoevropské, kde, jak poukazují někteří autoři například v souvislosti s anglosaskou tradicí, je jednotlivce prostřednictvím příjmení začleněn do pletiva sociálních vztahů, zatímco rodné jméno umožňuje zavedení prvků individuality (Finch 2008: 712). Rodná jména byla u bulharských Čechů předávána v rámci rodiny, motivací však bylo zejména „vzdát čest“ nejstarším generacím a také snaha zachovat „česká jména“: další vlastnosti rodným jménům – na rozdíl od bulharské společnosti – připisovány nebyly. Podobné charakteristiky, jimiž se v bulharské společnosti vyznačovala

jména rodná, měla u bulharských Čechů právě příjmení. Příjmení bylo tím, co představovalo kontinuitu „rodu“ a jeho sdílenou identitu, protože se předávalo patrilineárně z generace na generaci. Příjmení byla tím, čemu byly připisovány různé charakterové vlastnosti, které se společně s nimi předávají v procesu reprodukce: být nositelem určitého příjmení tak mohlo člověka předurčovat k bohatství, rozvážnosti, či prchlivosti. Příjmení tedy u bulharských Čechů člověka do značné míry determinovalo, podobně jako v bulharské tradici jedince determinovalo jméno rodné. Takže zatímco osud člověka byl u Bulharů do značné míry ovlivněn tím, byl-li pojmenován jako Dimitar či jako Todor, u vojvodovských Čechů byl osud člověka určen zejména tím, narodil-li se jako Kňourek nebo Hruza.

Srpen 2012

Literatura:

- Adler, Max: 1978 – *Naming and addressing. A sociolinguistic study*. Hamburg: Helmut Buske Verlag.
- Auerhan, Jan: 1921 – *Čechoslováci v Jugoslavii, v Rumunsku, v Maďarsku a v Bulharsku*. Praha: Melantrich.
- Bankova, Petia: 2008 – The Given Name – Sign of Identification. In: Marushiakova, E. (ed.): *Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration*. Cambridge Scholars Publishing: 130–137.
- Bialor, Perry A.: 1967 – What’s in a name? Aspects of the social organization of a Greek farming community related to naming customs. In: Lockwood, W. G. (ed.): *Essays in Balkan Ethnology*. The Kroeber Anthropological Society Papers, Berkeley: 95–107.
- Botík, Ján: 2005 – Česi a Slováci v bulharskom Vojvodove. *Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska*. Bratislava: Spolok Slovákov z Bulharska: 33–38.
- vom Bruck, Gabriele – Bodenhorn, Barbara: 2006 – “Entangled in histories”: An Introduction to the Anthropology of Names and Naming. In: vom Bruck, G. – Bodenhorn, B. (eds.): *The Anthropology of Names and Naming*. Cambridge University Press: 1–30.
- Budilová, Lenka: 2008 – Některé aspekty příbuzenství a sňatkových vzorců u „vojvodovských Čechů“. *Český lid* 95: 127–142.
- Budilová, Lenka J. 2011: *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenovávání u bulharských Čechů 1900-1950*. Brno: CDK.
- Budilová, Lenka – Jakoubek, Marek: 2004 – Příbuzenství v romské osadě. In: Jakoubek, M. – Hirt, T. (eds.): *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: 9–64.
- Finch, Janet: 2008 – Naming Names: Kinship, Individuality and personal names. *Sociology* 42: 709–725.

- Geertz, Hildred – Geertz, Clifford: 1964 – Teknonymy in Bali: Parenthood, Age-grading and Genealogical Amnesia. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 94: 94–108.
- Hammel, Eugen A.: 1968 – *Alternative Social Structures and Ritual Relations in the Balkans*. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.
- Jakoubek, Marek: 2010a – *Vojvodovo – etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno: CDK.
- Jakoubek, Marek: 2010b – From believers to compatriots: the case of Vojvodovo, a “Czech” village in Bulgaria. *Nations and Nationalism* 16 (4): 675–695.
- Jakoubek, Marek: 2010c – Sesek – zapomenutá česká obec v Bulharsku. *Český lid* 97: 35–50.
- Jakoubek, Marek: 2010d – Vojvodovští Češi očima svých sousedů. *Český lid* 97: 281–299.
- Knappová, Miroslava: 1985 – *Jak se bude jmenovat?* Praha: Academia.
- Konstantín, Dimităr: 1958 – *Graždansko sástožanie*. Sofia: Dăržavno izdatelstvo „Nauka i izkustvo“.
- Krăsteva-Blagoeva, Evgenia: 1999 – *Ličnoto ime v bălgarskata tradicia*. Sofia: Akademično izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“.
- Kănev, Krasimir: 1998 – Zakonodatelstvo i politika kăm etničeskite i religioznite malcinstva v Bălgaria. In: Krăsteva, A. (ed.): *Obštnosti i identičnost v Bălgaria*. Sofia: Petekston: 67–117.
- Lévi-Strauss, Claude: 1982 [1979] – *The Way of the Masks*. Seattle: University of Washington Press.
- Lévi-Strauss, Claude: 1996 [1962] – *Myšlení přírodních národů*. Praha: Dauphin.
- Michalko, Ján: 1936 – *Naši v Bulharsku. Pătďesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov*. Myjava: Knihtlačiareň Daniela Panického.
- Moldanová, Dobrava: 1983 – *Naše příjmení*. Praha: Mladá Fronta.
- Nešpor, Zdeněk R. – Hornofová, Martina – Jakoubek, Marek: 1999 – Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část první – Počátky Svaté Heleny. *Lidé města* 2: 66–88.
- Penčev, Vladimir: 2006 – Tempus edax rerum aneb o minulosti a současnosti vojvodovských Čechů. In: Jakoubek, M. – Nešpor, Z. – Hirt, T. (eds.): *Neco Necov Petkov: Dějiny Vojvodova. Vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo: 90–105.
- Petkov, Petko S.: 2006 – Konstitucionnite osnovi na otnošeniata meždu bălgarskata pravoslavna cărkvă i dăržavnata vlast (1879–1911). In: *Dăržava & Cărkvă – Cărkvă & Dăržava v bălgarskata istoria*. Sofia: Sv. Kliment Ochridski: 308–325.
- Schneider, David M.: 1980 [1968] – *American kinship: a cultural account*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Taneva, Borjana: 2009 – Chronologia na normativnite aktove, sădăržašti razporedbi za imenata na bălgarskite graždani za period ot 1892 g. do 1999 g., <http://www.grao.bg/normact/normativ-imenata.html> (navštíveno 14. 11. 2009).
- Todorova, Maria N.: 2006 [1993] – *Balkan Family Structure and the European Pattern. Demographic developments in Ottoman Bulgaria*. Budapest, New York: Central European University Press.
- Vaculík, Jaroslav: 1983 – Bulharští Češi a jejich reemigrace v letech 1949–1950. *Český lid* 70: 82–85.

Contact: Mgr. Lenka Jakoubková Budilová, Ph.D., Katedra antropologie, FF ZČU v Plzni, Sedláčkova 15, 306 14 Plzeň, Czech Republic; e-mail: budlenka@hotmail.com.

4. MEZINÁRODNÍ
FILMOVÝ FESTIVAL
S ANTROPOLOGICKOU
TEMATIKOU

DIVADLO DOBEŠKA, PRAHA
25. - 27. 1. 2013
ANTROPOFEST.CZ